

A somlóvásárhelyi apácák és a premontrei kódexirodalom

*Használd a világ dolgait, de ne ejtsen rabságba a világ.
Beléptél ebbe a világba, útján haladsz előre, de úgy jöttél,
hogy ne maradj ebben a világban, hanem lépj majd ki belőle.*

*Haladj tehát, hiszen csak fogadó ez az élet.
Használd a pénzt, amint a fogadóban az utazó is használja
az asztalt, a kelyhet, az ágyat, a korszót, de nem azért,
hogy ott maradjon, hanem hogy tovább menjen.
(Szt. Ágoston)*

I. A premontreiek helye a középkori szerzetesség történetében

A mai magyar társadalomnak nincs valós képe a szerzetesekről. Az a kép, amely az emberekben él, esetenként karikatúra vagy annyira torz, hogy mögötte csak ismerethiányt, tájékozatlanságot sejthetünk. Ha fel is tesszük a kérdést: mit csinálnak a szerzetesek egyáltalán, csak arra a társadalmilag hasznos munkára gondolnak.

A premontreieket úgy szoktuk meg, mint nagy szerzetesrendet, amely jóhírű gimnáziumokat tart fenn. A kép azonban ennél árnyaltabb, hiszen Norbert nem iskolákat kívánt alapítani, és hozzájuk középkorai tanárokat kiképezni, hanem felismerte a kor egyházi kihívásait és rendje erre adott máig érvényes választ: valami egészen újat hoztak létre a pasztoráció területén. Norbert nyomán egy új rend alakult meg az addig szinte egységesen benedeki irányultságú kolostorokkal szemben.

A középkor vallási élete elképzelhetetlen a szerzetesség nélkül. A közösségek és a kolostorok belső világa hű tükrökre a korabeli világi hatalomnak, valamint a keresztény egyház állapotának. A kolostorok viszonylag tűrhető megélhetést nyújtó életmódjukkal erős vonzást gyakoroltak nemcsak a nemesi családok másod- illetve sokadszülötteire, hanem a szegényebb rétegekre is. Az egyházi hierarchia mindenekelőtt azért pártfogolta a szerzetességet, mert benne szilárd támaszt látott szándékainak megvalósításában és a tévtanok elleni harcban. A szerzetesrendek emellett fontos szerepet tölthettek be az egyház belső életének megújításában, a tudományos és művészeti életben, az alapfokú oktatástól az egyetemekig.¹

A középkori szerzetességet négy csoportba oszthatjuk. Az elsőbe a *bencés*, illetve a benedeki regulát követő közösségek tartoznak; a Szent Ágoston regulája szerint élő *ágostonosok* a másodikba; a harmadik csoportot a *lovagrendek* alkotják; végül a *nyegediket* a *kolduló rendek*.

A kanonoki közösségek megjelenése egybeesett Nyugat-Európában a Benedek-rendi közösségek monopóliumának megszűnésével és a ciszterci reformmozgalom kezdetével. A kanonokok Szent Ágostonig nyúltak vissza, akit kezdetben inkább teológusnak, mint szerzetesi vezetőnek tartottak, ám regulája tág teret engedett a hagyományos szerzetesi életformától eltérő, azonban szervezett vallásos életközösséget megvalósítani akaró embercsoportok számára. Az alapítások ideológiáját II. Orbán pápa egy oklevelében találjuk meg. Ebben az szerepel, hogy a kanonokok az egyháznak egy korábbi hagyományát élesztették fel, amelyben a gyakorlati szolgálatnak kiemelkedő helye van: ők Márta szerepét élik meg az egyházban, szemben a bencés szerzetesek Máriát utánzó életében.

Az ágostonos kanonokok rendjének egyik különálló ágából alakult ki a *premontrei rend*. A premontrei karizma középpont áll a szentbenedeki-szentbernáti szerzetesség és a kolduló rendek között. Történelmi érdeme a kimondottan pasztorációs célokra való irányultság, amelyet a maguk teljességében majd a kolduló rendek valósítanak meg. Az alapító Norbert élete hasonlít Szent Domonkoséhoz (a vándorutak felvállalásában, önként odaadva a biztos jövőt), és a külső életformáját kereső Szent Ferencéhez is. Rendje a hivatásos szakpasztorációt művelve állt a püspökök mellett, s a ciszterciek és a kolduló rendek között áthidalta a nyugati szerzetesség fejlődését.

¹ Szántó Konrád: *A katolikus Egyház története I.*, Ecclesia, Bp., 1983, 429. old.

II. A premontreiek Magyarországon

A premontreiek II. István hívására, még a rendalapító életében érkeztek hazánkba Prémontreből. Az első monostor Váradhegyfokon létesült Szent István első vértanú tiszteletére 1130-ban. II. István királyt is itt temették el, rendi ruhában. A hazai premontrei prépostságok többségének Váradhegyfok volt az anyamonostora, vagyis az újabb alapításokat, melyek sűrűn követték egymást, innen szervezték. A premontrei monostorok száma körül sokáig bizonytalanság uralkodott: a Pázmány-félc összeírás 1629-ből 51 nevet sorol fel, a rendi történetírás 39 monostorról tud, de van egy 65-re becsült lista is. A bizonytalanság fő oka az, hogy a kolostorok legtöbbje még a tatárjárás előtt létesült, s okleveleik többsége 1241-42-ben megsemmisült. A tatárjárás előtti évekből egyetlen eredeti oklevél sem maradt ránk. A pusztulás mellett ennek oka az is, hogy a XV. század előtt a nem királyi kolostoralapításokat csak akkor foglalták írásba, ha ezt a nemzetség örökösödési rendje igényelte. Alapító oklevelek hiányában a kolostorok alapításának sorrendjének csak a rend központi katalógusai őrizték meg számunkra; az idegenszerű írásmód és az átírás nehézségei miatt azonban ezek ellenőrzése, pontosítása nehéz feladat.²

A premontrei monostorok a benedeki regulát követő szerzetesek által kevésbé „megszállt” területeken települtek. Mivel a rend kezdettől fogva lelkipásztori tevékenységet végzett, a középkorban forgalmas helyeket kerestek letelepedésre, hogy a közösség pasztorációs irányultsága megvalósulhasson.³ Így először az ország északi és északkeleti részén: Váradhegyfok, Almás, Abrány, Adony, Nyírpályi, Lelesz, Jászó, Turóc, majd a Duna-Tisza közének északi részén és Buda környékén, mint például Zsámbék, Majk, Mórchida, nyugatabbra Csorna, Rátót és Túrje. A 150 éves török hódoltság azonban megváltoztatta az utakat is, így gyakran nehezen képzelhető el egy mai kisközségről, hogy ott a középkorban virágzó kereskedelmi útvonal húzódtott.

A premontreiek hamarabb és nagyobb mértékben terjedtek el hazánkban, mint a ciszterciek. Ennek oka lehet az is, hogy kisebb földterülettel beérték, hiszen az általuk végzett lelkipásztori munka jövedelemforrást jelentett. Ezenkívül a rend szabályzata az alapítóknak némileg nagyobb beleszólást engedett a monostorok életébe, s kétségteljesen ez is hozzájárulhatott népszerűségükhöz. Prépostságaik közül kb. 10 volt királyi alapítású, a többi egyházi alapítású vagy nemzeti monostor volt.

A *kommendátori rendszer* következtében a rend jelentős prépostságait veszítette el. Mindez fogékonnyá tette a rendtagokat a külföldi házakban végbemenő változásokra. A káros folyamat megállítására és a rendi élet megreformálására az 1506-ban sági prépostá választott Fegyverneky Ferenc vállalkozott. Fegyverneki a rendi szellemet a liturgikus élet megújítására tett erőfeszítéseivel kívánta feléleszteni, s ennek nélkülözhetetlen eszközei voltak a megfelelő liturgikus szövegek, valamint a szerzetesi élet szabályait, lelki olvasmányokat tartalmazó kéziratok könyvek, kódexek. Fegyverneky váratlan segítőtőre talált *Majtényi Uriel* személyében, aki kancelláriai jegyzőként II. Ulászló (1490-1516) idején lett Turóc kommandátor prépostja, majd mégis a reform mellé állt. Ők ketten vettek részt az 1501-ben Szent Quentin-ben tartott rendi káptalanon. Fő céljuk a szabad prépostválasztás visszaszerzése volt, s támogatta őket Bakócz Tamás esztergomi érsek is. Fegyverneky a mohácsi csata után is folytatta tevékenységét, de az elöreymuló törökök a fennálló 17 prépostságból hetet megsemmisítettek. Csorna 1542-ben szűnt meg, Jászó és Ság 1552-ben, Turóc 1560-ban s végül utolsóként Lelesz 1569-ben. A somlóvásárhelyi női konvent utolsó feljegyzése 1594-ből való. Ezután mintegy 150 évig nem voltak premontreiek Magyarországon, míg a „főkötös atyafiak” avagy Boldogasszony leányainak újraalapítására egészen 1927-ig várni kellett.⁴

² Oszvald Arisztid mutat rá arra, hogy „a magyar cs, h, ly, ny, ty, ő és ú betűk milyen változásokon mentek keresztül már itthon a magyar szöveg leírásakor s milyen eltérések keletkeztek külföldön, ahol olvasási nehézség esetén (...) legjobb belátásuk szerint jártak el. Így lett pl. Kaposfőből Coppuphe v Choppefeu; Hatvanból: Cothevan v Goteshav, Kókényesből Kukenis”. Mivel pedig a könyvnyomtatás kezdetén a magyarországi szerzetesintézmények már bomlófélben voltak, nem volt honnan információt kérni vagy összeolvasni az adatokat.

³ Mórchida, Jánoshida nevei meg is őrizték számunkra a névből a telepítési okot, Zsámbék felületen volt Esztergom és Szekesfehérvár között. Holnapy D. Márton O.Praem. kutatásai kimutatták, hogy csaknem minden monostornál látható a római úthálózatot felhasználó középkori szándék.

⁴ A kérdéshez ld. Szalay Albin: A magyarországi női premontrei rend rövid története. Kézirat. 1985.

III. Premontrei kódexek

A premontreiek francia szellemiséget hoztak magukkal, és azt képviselték hazánkban. A rend első virágkorából, a középkori rendi teológiai irodalom használatáról az újabb kori kutatók, Gábrriel Asztrik és Mezey László jóvoltából van tudomásunk.⁵ Érdekes, hogy a rend a teológia augusztinus irányzata mellett kötelezte el magát, amiben az ágostonos regula mellett szerepet játszhat az is, hogy a középkori Magyarországon nem volt olyan egyetem, amely a skolasztika teológiai irányzatát általános érvényűvé tette volna. A magyarországi premontreiek nem rendelkeztek önálló teológiai irodalommal, viszont használták és népszerűsítették a külföldi premontreiek munkáit, amelyek a patrisztikus teológiát továbbfejlesztő ágostonos teológia irányvonalába illeszkednek.⁶ A magyar középkorból fennmaradt premontrei kódexek liturgikus kézikönyvek voltak, így csak közvetve sorolhatók a szorosabb értelemben vett teológiai irodalomhoz. A ránk maradt premontrei kódexek közül a három legrégebbi breviárium. A *Jászói Breviárium* a XIV. század végéről, a *Leleszi és Csuti vagy Téli* pedig a XV. század végéről való. Az imakönyvek magyar voltát az is bizonyítja, hogy külön magyar proprium (bizonyos ünnepekre és szentek ünnepeire külön officiumokat és miseformulákat tartalmazó rész) is szerepel benne, a naptárban pedig helyet kaptak a magyar szentek ünnepei is. A rendi reform sem tudta azonban megszüntetni az ősi magyar liturgikus hagyományokat, köztük például az oltárok nagycsütörtöki megmosását, amely Magyarországon kívül egyedül a Szent Péter-templomban volt szokásos.

A premontrei kódexek második csoportja a XVI. század eleji rendi újraéledéshez kapcsolódik. Az *Apor-, Lányi-, Szegedi-, és Pozsonyi Kódex* néven ismert könyvek a somlóvásárhelyi illetve a mórchidai premontrei apácák tulajdonában voltak.⁷ Mind a négy kódex több kéz írása, tartalmilag több részből áll, s a különálló részeket az utolsó tulajdonos köttette egybe. Az Apor-kódexet eredetileg Szegeden használták, első felében még a korábbi magyar liturgikus hagyományt őrzi, második fele azonban már a rendi reform szellemében átdolgozott.⁸ A Lányi-kódex egy 1505-ös apáca-rendtartás szövegét tartalmazza⁹, míg a Szegedi-kódex egy énekeskönyv, *liber variorum cantionum*.¹⁰ A Pozsonyi-kódex értékét nyomtatott volta adja. Ismerjük a kódex másolóját is, *Mihály deáknak* hívták, s 1520-ban másolta az imádságokat. Rajta kívül még további hét kéz dolgozott a kódexen, amelyet utolsó tulajdonosa egy 1505-ben nyomtatott premontrei breviárium töredékével köttetett össze.

E kódexek igyekeznek a latin hagyományt a nemzeti nyelv mindenki által megközelíthető közérthetőségében elevenné tenni és a nyugatról kiinduló reformszellemet a nemzeti nyelv segítségül hívásával diadalra vinni.

Mezey, Körmeny, és Gábrriel kutatásai azt mutatják, hogy számtalan forrásmunka lap panghat még, s ezek napvilágra kerülése módosíthatja az eddig kialakult képet. Annyi azonban elmondható, hogy az eddig előkerült munkák alapján a premontreiek teológiai munkásságát nem százaz és elvont spekuláció jellemezte, hanem nagyon is gyakorlatias volt: pedagógiai és lelkipásztori célra irányult, s igyekezett kielégíteni a tökéletességre törekvő szerzetesek lelki igényeit.

⁵ Gábrriel Asztrik: A premontrei kódexirodalom, in: Új Magyar Múzeum 4/7 (1943) 5-28.

⁶ Ebbe a körbe tartozik például *Beganconi Zakariás* Unum ex quatuor című szentenciagyűjteménye valamint Petrus de Haerenthals zsoldármagyarázatai.

⁷ E kódexekről bővebben ld. *Körmeny Kinga*: A Lányi-kódex és a magyar premontrei apácák középkori kéziratjai. Provenienca és possessor problémák. Előadás az Apácák a Középkori Magyarországon című művelődéstörténeti tudományos konferencián. Budapesti Történeti Múzeum, 2003. október 2.

⁸ Körmeny vitatja Bálint Sándornak ezt a meglátását, de azt is bevallja, hogy egzakt megoldással nem tud szolgálni.

⁹ A Lányi-kódex egyébként az első „kísérlet” a liturgikus ünnepek lefordítására. Így például Böjtfőszerdá: Hamvazószerdá, Süketvasárnap: Feketevasárnap, Testfogadó Boldogasszony: Gyümölcslő Boldogasszony. Valamint tartalmaz lélekajánlást „soror hogyha meghaland” és a beöltöztetés előtti vizsgálatot „noviciáknak néminemű bizonyítások”.

¹⁰ Szendrey Janka, a magyar gregorián dallamkincs egyik jeles kutatója és oktatója nagyra méltatja ezt a kódexet, mivel véleménye szerint amellett tanúskodik, hogy „a középkor végére bizonyos kolostorok zenekultúrája is szervesen épülhetett be a magyar zenei műveltségbe.”

IV. A Somlővásárhelyi apácakonvent

Magyarföldi premontrei apácákról elég kevés adatunk van, valószínűleg még Norbert életében telepedhettek meg hazánkban. A Margit-legendában bukkan fel egy Margit nevű premontrei apáca, aki elmondja, hogy a szent királyleány hányszor segítette alamizsnával a szíjgöten álló kolostorukat. Ivanics női kolostorát 1246-ban alapította a zágrábi püspök IV. Béla és Laszkarisz Mária ajánlására. Ebben a kolostorban van eltemetve Béla öccse, Kálmán herceg is, a rend nagy jótéveje.¹¹ A Győr megyei Mórchida kolostorát 1251-ben alapították. Ugyancsak jelentős volt a szegedi kolostor is, ahonnan kiindulva került sor a somlővásárhelyi ház megalapítására. A szegedi kolostor Szentlélek patrocíniuma arra enged következtetni, hogy itt begina-előzményekre, illetve a betegápolással kapcsolatos tevékenységekre gondolhatunk. Szeged esetében sem egyházi, sem főúri alapítókról nem tudunk, ezért valószínűnek látszik, hogy az alapítás gazdag szegedi polgárok érdeme, akik a monostort főleg leányaik, özvegyeik számára tartották fent, akik nemcsak literátus műveltségűek voltak, hanem értettek latinul is. A premontreiek egyedisége tehát a középkori magyar szerzetesrendek működésében nemcsak oly módon nyilvánult meg, hogy a szemlélődő életformát összekapcsolták a lelkipásztorok torkodással, hanem abban is, hogy a rend női ága számára magyar nyelven fogalmazták meg a liturgikus cselekmények végzésének módját.

A már sokszor említett XV. század végi, XVI. század eleji válság a negatív következmények mellett pozitív eredményekkel is járt. Ezek közé tartozott a somlővásárhelyi kolostor premontrei apácákkal való benépesítése. Somlővásárhely benedekrendi kolostorát 1511 júniusában adták át a Szegedi Katalin apátnő vezetésével Szegedről érkezett 19 premontrei apácának.¹² II. Ulászló király 1511. augusztus 10-én állítja ki számukra az adománylevelet, az ünnepélyes beiktatás pedig szeptember 14–16-án történik meg Rudabányai Benedek veszprémi kanonok és Borszöröcsöki Bors László királyi megbízott jelenlétében. A nővérek védelméről Somlővásárhely mindenkori várnagya volt köteles gondoskodni, ellátásokat pedig Iszkáz, Kisszőlős, Csösz és Lovas falvak biztosították.¹³ 1511. augusztus 10-én II. Ulászló a konventnek a kis Jézust tartó Boldogságos Szűz képével¹⁴ és „*S. Conventus monialium de Wasarhel*” körirattal ellátott hiteleshelyi pecsétet adományozott és a konventet hiteleshelyi működésre jogosította fel. Ez azért fontos, mert megerősíti azt, amit fentebb mondtunk a szegedi apácák műveltségéről: ennek az intézménynek az ellátásához ugyanis kevés lett volna az írás-olvasás készsége és a kódexmásolás passzív ismerete. Szükséges volt a latin nyelvtudás, jártasság a jogban, politikai és közigazgatási kérdésekben. Bálint Sándor egyébként azt is megkockáztatja, hogy a szegedi apácák műveltebbek voltak a Margit-szigeti kódexmásoló dominikánáknál. Somlővásárhelyről ismerjük a már fentebb említett Lányi kódex harmadik másolóját, bizonyos Kálmánchay László presbitert. Ő valószínűleg a hiteleshelyi tevékenység gyakorlati végzésében közreműködő, deák műveltségű személy volt.

A beiktatást II. Gyula pápa Rómában 1512. május 15-én hagyja jóvá. Érdekes módon Ilona bencés apátnő nem adja le a dolgot, 1524-ben Rómában találjuk őt, ahol megpróbálja elérni

¹¹ Kálmán herceg lovas szobra jelenleg a gödöllői Szent István Egyetem főépülete előtt áll. Az épület az első világháború után az összevont rozsnyói, jászói és nagyváradai gimnáziumok tanárai és növendékei számára épült.

¹² A kolostor történetéhez ld.: Lukács Pál: A vásárhelyi apácák története, Veszprém 1923. A benedekrendi apácák ugyanis apátnőjükkel egyetemben megvetették a rendi szabályokat, fényűzően éltek, a kolostorban táncmulatságokat rendeztek és egyéb módokon is botránkoztatták a környéket. Az első 19 apáca neve egy jegyzékben fennmaradt. A nevek vizsgálata alapján, amelyet Bálint Sándor végzett el, megállapítható, hogy az apácák többsége szegedi polgárlány volt, néhányan pedig délvidéki köznemesi családból származtak; a legtöbbjüket Katalinnak, Erzsébetnek és Margitnak hívták, amely a későgótika szentkultúrára utal (Bálint Sándor: A somlővásárhelyi premontrei apácák, fénymásolatban, eredetmegjelölés nélkül).

¹³ Fennmaradt az apácák magyar nyelvű urbáriuma is, ami egy nagyon fontos gazdaságtörténeti dokumentum a számunkra, amely, Acsády Ignác szerint, leginkább emberségességével tűnik ki. Bővebben ld. Acsády Ignác: A magyar jobbágytörténete. Budapest 1944. 186. old. A lokálpatrióta Bálint megkockáztatja a feltevést, hogy az urbárium emberséges hangvétele ismét csak az apácák polgárszármazásának lenne köszönhető, hiszen Szeged környékére nem volt jellemző az a fajta nagyúri és feudális birtokrendszer, mint a Dunántúltra.

¹⁴ *Cum simulacro imaginis gloriosissime ac intemerate dei genitricis semperque virginis Marie, filium suum inigenitum sub figura pueri in ulnis tementem.*

VII. Kelemen pápánál a döntés felülvizsgálatát. Kelemen pápa utasítja is a győri püspököt, hogy nézzen utána a történeteknek, s ha jogtalan volt a béncés apátnő elmozdítása, úgy helyezze őt vissza. A vizsgálat lefolytatásáról és eredményéről nincs tudomásunk, mivel azonban a későbbiekben senki sem vitatta a premontrei apácák tulajdonjogát, a kérdés vizsgálatát ennyiben lezárták is tekinthetjük.

A Dózsa-féle parasztháború nem érintette a környéket, az 1543-as, Székesfehérvár elfoglalása utáni török portyázás azonban igen. Az apácák a török veszélyre hivatkozva 1544-ben Bécsbe akartak költözni, amit Várdai Pál esztergomi érsek engedélyezett is nekik.¹⁵ A fenyegető török veszedelem magyarázza, hogy kiépítik kapcsolataikat a legközelebbi külföldi premontrei női kolostorral. Ez pedig nem más, mint a bécsi *Himmelpforten kolostor*, amelyet III. Béla Konstancia nevű lánya alapított. A Bécsbe menetelre azonban nem került sor, még Veszprém 1552-es elfoglalása után sem; hiszen a kolostort jól kiépítették és védművekkel ellátták. 1553-ban Zólyomi Margit apátnő vezetésével a móríchidai apácák is átköltöztek Vásárhelyre.¹⁶ Móríchidára egyébként csak 1519 után érkeztek szegedi apácák. 1563-ban mennek csak az első magyar nővérek Bécsbe, s 1566-ban már többségben vannak a menekült magyar apácák.¹⁷

A török veszedelem elmúltával azonban hamarosan újabb probléma jelent meg: a *Devecseri Choron család hatalmaskodása*. A jelentős Veszprém vármegyei, Habsburg-párti család 1547-ben szerzi meg Somlyóvárát, Erdődi Péter horvátországi bán zálogosítja el a vasvári káptalan előtt a vásárhelyi kolostor kegyuraságát 2000 forintért. Choron András kegyúri jogát a tized beszedésére és egyéb jövedelmek megszerzésére valamint szolgáltatások eivégzésére kívánja fordítani, amit az apácák, érthető módon, nem néznek jó szemmel. A nővérek nem kémeek többet a somlyói várnagy védelméből sem, a győri illetve az országos főkapitány védelme alá kívánják helyzetetni magukat. Az energikus Palásthy Katalin apátnő azonban eléri azt, hogy – bár 1570-ben András fia János beiktattatja magát a kolostor kegyuraságába – 1575-től visszahelyeztetik őket a mindenkori magyar király patronátusa alá.¹⁸

Palásthy Katalin 1590-ben bekövetkezett halála után Vásárhelyi Katalin veszi át az apátnői tisztelet. A közösség utolsó éve Vásárhelyen az 1593-as volt, ekkor még a móríchidai apácákkal együtt vannak a kolostorban. 1594-ben azonban a török elfoglalja Győrt, s ezzel lehetetlenné teszi életüket. Vásárhelyi Katalin 1594. november 14-én a pozsonyi klarisszáknaál rendelkezik a kolostor birtokairól, s ez az utolsó nyomunk róluk.¹⁹ Az apátnő végrendeletében arra kérte az utókorat, hogy egykor újítsák fel a rendet Magyarországon, de ez a kívánsága csak 1927-ben, illetve Vásárhelyen csak 1938-ban teljesült, akkor is csak rövid 12 évre.

¹⁵ Elképzelésüket érthetővé teszi az a tény is, hogy a vármegyei hatóság ezidőben teszi át székhelyét Pápára.

¹⁶ Az apácák erre Ferdinánd királytól kaptak engedélyt. 1539-ből és 1540-ből fennmaradt oklevelekben azonban még János király neve szerepel, így például egy vitás tulajdonjogú szőlőt ítélik nekik az uralkodó.

¹⁷ Ismét csak Bálint Sándor hívja fel a figyelmet arra, hogy Zentay Lucia perjeltnő neve szintén a régi szegedi kapcsolatokra utal. 1575-ben a Palásthy Katalin által a császárvárosba küldött nővérek Zoltán Márta perjeltnő kormányzása alatt éltek. A vizitáció elmondja, hogy öten vannak, szegények, idősök és egyszerűek. A Himmelpforten utolsó előjárója maga Palásthy Katalin lesz, aki azonban 1586-ban mégis visszatér Magyarországra, haldokló közösségéhez.

¹⁸ Ferdinánd már 1544-ben inti Choron Jánost, hogy hagyjon fel a hatalmaskodással, 1552-ben pedig királyi védelem alá veszi az apácákat. Fennmaradt Katalin apátnőnek 1571. március 21-én Magyarországhelytartójához írt levele, amelyben a hatalmaskodásokról számol be. 1572. áprilisában újból kéri a királyt, hogy vizsgálta ki Verancsics Antal által ügyüket, és hogy a kolostort szabadítsa ki Choron János patronussága alól. Fennmaradtak Palásthy Katalin utasításai is a konvent ügyvédjéhez. 1576-ból való a királyi védelmet kérő levél, amelyben a nővérek azt kérik, hogy a királyi patronusságról oklevelet is állítson ki nekik a kancellária. Mindez meg is történik. Az apácák levelei magyar nyelvűek, amely Bálint Sándor szerint a nővérek tudatosabb anyanyelv-kultuszával van összefüggésben.

¹⁹ A vásárhelyi egyház birtokait Rudolf császár 1600. október 13-án a Pozsonyban tartózkodó óbuda klarissza konventnek adta. A beiktatást a török közelsége miatt Sárváron végezték. A klarisszák természetesen soha nem költöztek oda, míg a birtok a devecseri földesuraknak adózott. Fennmaradt ezenkívül még egy 1597-es lajstrom, amely a kolostor liturgikus felszereléseinek és könyveinek listáját adja.

Vásárhelyi Katalin végrendeletével tulajdonképpen a magyar középkor monasztikus világának szakad vége. A magyar premontrei újjászületésnek a mohácsi vész és a hitújítás miatt sem lehetett a szegedi illetve hódmezővásárhelyi kezdeményezésnél nagyobb eredménye. Ez a két alapítás a felebaráti szolgálat eszménye mellett a nők korszerű műveltségére is meglepő gondot fordít, s a fennmaradt kódexek is azt bizonyítják, hogy a középkor orális szellemi készsége mellett ők már a reneszánsz individuális világában éltek.

Összefoglalólag megállapíthatjuk, hogy Norbert rendje a mindennapi élet számára hasznosította karizmáját: kanonokjai közösségben élő plébánosok voltak, templomai mindenki számára nyitott helyek, hiteleshelyi tevékenysége az átlagember világába helyezte őt. Ugyanakkor mély lelki műveltséggel és hazaszeretettel rendelkezett: francia eredetű kódexeibe a magyar szentek himnuszait helyezte el és énekelte, breviáriumai egyben a magánimádságok individuális lelkiségének forrásai is lettek.

A rend nőtagjai egyszerre voltak a szó bibliai értelmében Máriák és Márták, gyakran polgári származású, öntudatos és művelt nők, akik teljesen tudatosan vettek részt a XVI. század elejének rendi reformjaiban. Nem rajtuk s nem előljáróikon múlt, hogy az ígéretes kezdeményezések nem tudtak gyümölcsöt hozni. Csak remélni tudjuk, hogy a jövő már nem így alakul.

Jakits Orsolya Johanna

PÁLYÁZAT

Csángó pályázat

A *Moldvai Magyarság szerkesztősége*, a *Moldvai Csángómagyarok Szövetsége* és a *Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület* pályázatot hirdet a moldvai csángók félévszázados történelmének, sorsának feltárására, megismerésére.

A téma iránt érdeklődők tudják, hogy számos román és magyar nyelvű tudományos könyv foglalkozik a moldvai csángómagyarok történelmével, hagyományos kultúrájával, népdalaikkal, viseletükkel, nyelvével, műltbéli sorsukkal. De nagyon kevés írásos emléke van közelműltbéli életüknek, annak, ami az elműlt mintegy ötven esztendő alatt történt velük – amit ez idő alatt átéltek, amit gondoltak, amit éreztek, amit álmodtak. Mert nem csak az a történelem, ami évszázadokkal ezelőtt történt, hanem az is, ami tegnap vagy tegnapelőtt; sőt, ami ma esett meg velünk, holnap már az is történelem lesz. És nemcsak az országoknak és a népeknek van történelmük, hanem a falvaknak, a családoknak, sőt egy-egy embernek is. Minden család, minden ember életében benne van a nagy történelemnek egy-egy morzsácskája.

Tudjuk, hogy az idősebb csángó emberek nem szívesen írnak, nemcsak magyarul, de románul sem. Ezért elsősorban azokat a fiatalokat biztatjuk a pályázaton való részvételre, akik vállalkoznak, hogy szüleik, nagyszüleik életét, közelműltbéli történetét, annak valamely eseményét vagy saját sorsuk egy-egy mozzanatát leírják. Különösen azok részvételére számítunk, akik 1990 után magyar iskolában tanultak.

A pályázaton bárki részt vehet, a pályázat készülhet magyar vagy román nyelven.

Lehet pályázni egyéni életűtál, a saját vagy valamely hozzátartozó, egy-egy közösség (rokonság, utca, falu stb.) életében bekövetkezett esemény (városba költözés, házasság, külföldi vendégmunka, iskolába kerülés, az 1950-es években működő Magyar Népi Szövetségben való tevékenység, kollektívizálás, a kollektív felbomlása, földvisszakapás, vállalkozásba fogás, építkezés, tisztségbe választás, vendégmunkásság stb.), és általában a csángó sors pozitív vagy negatív megélésének leírásával.

Műfaját tekintve a pályamunka lehet:

– **szociográfiai** (a jelenségek, események alapos, minden részletre kiterjedő, esetleg magnetofon-felvételekre alapozott leírása), vagy

– **szépirodalmi** (regényes vagy novellisztikus feldolgozás).

A pályázáshoz mellékelni kell a pályázó nevét, pontos lakcímét, életkorát és foglalkozását.

Díjakat összesen 20 000 000 lej, illetve 125 000 Ft értékben osztunk ki.

Beküldési határidő: 2005. február 20.

Cím: a *Moldvai Magyarság szerkesztősége*, RO-530140 Csíkszereda, Szabadság tér 5/22. Pf.: 149.